

Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет

**ІННОВАТИКА
У ВИХОВАННІ**

Збірник наукових праць

Випуск 1

Засновано у 2015 році

Рівне – 2015

УДК 37 : 005.591.6

I - 66

ББК 74.200

Інноватика у вихованні : зб. наук. пр. Вип. 1 / упоряд. О. Б. Петренко ; ред. кол. : О. Б. Петренко, Н. М. Гринькова, Т. С. Ціпан та ін. – Рівне : РДГУ, 2015. – 288 с.

До збірника увійшли наукові праці, здійснені у галузі теорії і методики виховання. Статті спрямовані на багатоаспектне висвітлення основних напрямів, сучасних підходів до змісту, форм і технологій виховного процесу, починаючи від дошкілля і завершуючи вищою школою.

Редакційна колегія:

Головний редактор: **Петренко Оксана Борисівна**, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету;

Заступники головного редактора: **Гринькова Надія Михайлівна**, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету;

Відповідальний секретар: **Ціпан Тетяна Степанівна**, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету.

Члени редакційної ради:

Сухомлинська О. В., доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України, Академік-секретар Відділення загальної педагогіки та філософії освіти НАПН України;

Бех І. Д., доктор психологічних наук, професор, академік НАПН України, директор Інституту проблем виховання НАПН України;

Пустовіт Г. П., доктор педагогічних наук, професор, Вчений секретар Відділення загальної педагогіки та філософії освіти НАПН України;

Павелків Р. В., доктор психологічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної та навчально-методичної роботи, завідувач кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету;

Коберник О. М., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та методики трудового і професійного навчання, директор Інституту природничо-математичної та технологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Лобода С. М., доктор педагогічних наук, професор, доктор габілітований, професор звичайний Вищої школи інформатики і прикладних наук (м. Лодзь, Республіка Польща).

Члени редколегії:

Безкоровайна О. В., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри методики викладання іноземних мов Рівненського державного гуманітарного університету;

Вербець В. В., доктор педагогічних наук, професор, декан художньо-педагогічного факультету Рівненського державного гуманітарного університету;

Войтович І. С., доктор педагогічних наук, професор кафедри інформаційно-комунікаційних технологій та інформаційних засобів навчання Рівненського державного гуманітарного університету;

Лісова С. В., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та методики професійної освіти Рівненського державного гуманітарного університету;

Литвиненко С. А., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету;

Карпенчук С. Г., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету;

Поніманська Т. І., кандидат педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки і психології (дошкільної і корекційної), проректор з наукової роботи Рівненського державного гуманітарного університету;

Федяєва В. Л., доктор педагогічних наук, професор, проректор з наукової роботи Херсонського державного університету;

Шугаєва Л. М., доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету;

Ящук І. П., доктор педагогічних наук, професор, декан факультету початкової освіти та філології Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії;

Бісовецька Л. А. кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики виховання РДГУ;

Дупак Н. В., кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики виховання РДГУ.

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації КВ № 21161-10961Р.

Упорядники: проф. **Петренко О.Б.**, доц. **Ціпан Т.С.**

Науково-бібліографічне редагування: **наукова бібліотека РДГУ**

Рецензент: **Пустовіт Г.П.** - доктор педагогічних наук, професор, вчений секретар Відділення загальної педагогіки та філософії освіти НАПН України

Друкується за рішенням Вченої ради РДГУ (протокол №9 від 24 квітня 2015 р.)

Редакційна колегія не завжди поділяє точку зору авторів.

ЗМІСТ

Передмова	6
Бех І.Д. Особистість у контексті орієнтирів розвивального виховання	7
Пустовіт Г.П. Теоретико-прикладні складові інноваційного розвитку системи позашкільної освіти і виховання	14
Павелків Р.В. Структура, зміст та детермінанти морального розвитку особистості: ретроспекція та перспективи	24
Петренко О.Б. Інноватика у вихованні: засадничі положення	38
Карпенчук С.Г. Мета виховання як соціально-педагогічна стратегія	48
Криstopчук Т.Є. Особливості формування готовності вчителя до здійснення педагогічної діяльності та виховання учнів у країнах західної Європи	59
Лісова С.В. Проектування інноваційних педагогічних систем підготовки фахівців у галузі технологічної та професійної освіти	70
Литвиненко С.А., Кіт Н.В. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до естетичного виховання молодших школярів у процесі педагогічної практики: рефлексивний підхід	78
Баліка Л.М. Екстраполяція досвіду роботи шкільної бібліотеки у процесі розвитку інтересу до читання	86
Бісовецька Л.А. Українські мультфільми як засіб морального виховання дітей	93
Бричок С.Б., Павелків О.М. Роль психолого-педагогічної діагностики у проектуванні виховної діяльності педагога	103
Гринькова Н. Формування моральної вихованості молодших школярів: теоретичний та практичний аспекти	111
Дупак Н.В. Інноваційна діяльність як складова професійної компетентності майбутнього вчителя	119
Кособуцька Г.П. Організаційно-педагогічні умови національно-патріотичного виховання підлітків у позакласній роботі	127
Сергеєва Н.В. Соціально-психологічний аналіз проблеми ціннісно-орієнтованої активності молодших підлітків	139
Сойчук Р.Л. До проблеми сутності національного самоствердження особистості	147
Стельмашук Ж.Г. Екстраполяція досвіду виховання дисциплінованості учнів вітчизняних шкіл в умовах роздільного навчання (1943-1954 рр.) у сучасну систему освіти і виховання	157
Ціпан Т.С. Сюжетно-рольові ігри як засіб громадянського виховання	170

Доробки молодих науковців

Беднарська А.А. Педагогічні ідеї В. О. Сухомлинського щодо естетичного виховання: актуалізація досвіду	181
Вознюк М.О. Організація превентивного виховання в загальноосвітній школі: управлінський аспект	186
Єрмейчук В.І. Розвиток В. О. Сухомлинським індивідуалізованого підходу до важких дітей	192
Зінченко А.В. Морально-ціннісні орієнтації як умова формування гуманістичного спілкування молодших школярів	198
Зубок О.В. Засади розвитку креативних здібностей школярів	205
Карпович Ю.В. Психолого-педагогічні особливості виховання дисциплінованості учнів молодшого шкільного віку	212
Кличко А.О. Теоретичні основи виховання національної гідності молодших школярів у позаурочній діяльності	221
Кондратюк К.С. Проблема національного виховання учнівської молоді у педагогічних дослідженнях класиків української педагогіки	229
Конончук Д.В. Виховання у молодших школярів ціннісного ставлення до природи в позаурочний час	235
Корпан І.В. Обґрунтування та змістова характеристика готовності майбутніх вчителів початкової школи до роботи з інтелектуально обдарованими учнями	241
Марієн Ю.С. Зміст та особливості формування професійної компетентності майбутніх учителів початкових класів у процесі педагогічної практики	247
Мацько О.В. Виховне середовище як засіб формування культури здоров'я у молодших школярів	253
Нікітчук А.О. Вікові аспекти громадського виховання учнів молодшого шкільного віку	259
Полюхович М.І. Проблема формування національної самосвідомості учнів молодшого шкільного віку в науковому дискурсі	265
Сінокоп О.В. Формування гуманістичних цінностей у майбутніх вчителів початкових класів	274
Якимець М.Г. Проблема підготовки майбутніх учителів початкових класів до організації художньої творчості учнів	281
Відомості про авторів	287

Т. С. Ціпан

СЮЖЕТНО-РОЛЬОВІ ІГРИ ЯК ЗАСІБ ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ

Анотація. У статті розглянуто проблему формування громадянськості в учнівській молоді засобами рольової гри. Здійснено аналіз понять “гра”, “рольова гра”. Виокремлено функції громадянськості, функції сюжетно-рольових ігор. Увага акцентується на особливостях і виховному потенціалі сюжетно-рольових ігор у контексті формування громадянськості в учнівській молоді.

Ключові слова: Рада Європи, аспекти громадянського виховання, громадянськість, гра, рольова гра, функції рольових ігор.

Постановка проблеми. На нинішньому етапі розвитку суспільства політична й економічна криза в країні і суспільстві різко ускладнила ситуацію у галузі освіти й виховання. Це стало поштовхом для педагогічних дискусій, виступів прогресивних педагогів, які відмічають протиріччя у суспільному житті, недоліки в існуючій системі виховання. На сьогодні проблема громадянського виховання молодого покоління, яке є стратегічним ресурсом суспільства, – одна з найважливіших. Її значущість підтверджується низкою нормативних документів у галузі освіти й виховання: Конституцією України, Законами України „Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні”, „Про громадянство України”, Концепцією громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності, Концепцією громадянської освіти в Україні, Концепцією національно-патріотичного виховання молоді тощо.

Цьому передувала розроблена Радою культурного співробітництва Ради Європи Концепція виховання європейської громадянськості [3]. У документах цієї інституції детальна увага приділена всім аспектам проблеми, починаючи із суті понять “громадянськість”, “демократія”, “навчання демократичній громадянськості” й завершуючи особливостями шкільної практики у відповідних сферах у різних країнах Європейської Співдружності. У документах поняття “громадянськість” розглянуто в політичному, юридичному, соціальному та культурному аспектах. Спільними для них є те, що воно означає інтегрованість індивідів у структуру суспільства (політичну, соціальну) та прийняття ним норм закону (традицій тощо). З позиції держави громадянськість передбачає прояв лояльності, служіння інтересам суспільства в цілому. З позиції індивіда – свободу, незалежність та політичний контроль над владними структурами. Ці дві позиції складають одне нерозривне ціле.

Як зазначається у документі, формування громадянина держави-нації, за всіх специфічних особливостей, характерних для кожної з країн, має спільні риси, що сприяє утворенню нової – європейської громадянськості. Така спільність стосується трьох найважливіших її складових: знань, цінностей та практичних навичок.

Радою культурного співробітництва Ради Європи було розроблено Кодекс виховних цінностей, ухваленого як керівництво до дії в умовах мультикультурного суспільства (табл. 1). Кодекс стосується таких аспектів громадянського виховання: ставлення людини до себе; стосунки з іншими людьми; ставлення до суспільства; ставлення до навколишнього середовища [3].

Таблиця 1

**Аспекти громадянського виховання
(за Кодексом виховних цінностей)**

Аспекти	Цінності	Принципи дії
Ставлення до себе	Ми цінуємо кожну особистість як унікальну сутність, яка є важливою для нас сама по собі і має потенціал духовного, морального, інтелектуального та фізичного розвитку	Керуючись цими цінностями, особистість повинна: <ul style="list-style-type: none"> - прагнути пізнати власний характер, його сильні та слабкі сторони; - розвивати почуття самоцінності; - прагнути знайти своє призначення, зрозуміти сенс життя, замислюватися, як його прожити; - прагнути жити відповідно до загальноприйнятих моральних норм; - з відповідальністю використовувати свої права та привілеї; - набувати знань і мудрості через життя; - нести відповідальність за своє життя в межах своїх можливостей.
Взаємини з іншими людьми	Ми цінуємо інших людей як таких, а не за те, що вони мають чи можуть зробити для нас. Ми цінуємо ці стосунки як такі, що мають важливе значення для нашого розвитку та для блага суспільства	Керуючись цими цінностями у наших взаєминах, ми повинні: <ul style="list-style-type: none"> - поважати гідність усіх людей; - давати зрозуміти іншим, що їх цінують; - заслужувати лояльність, довіру, щирість; - співпрацювати з іншими; - поважати довіру, життя, приватність, власність інших; - намагатися розв'язувати проблеми мирним шляхом.
Ставлення до суспільства	Ми цінуємо правду, права людини, закон, справедливість і колективні зусилля для спільного блага. Особливо ми цінуємо сім'ю як джерело любові й підтримки для всіх її членів, як основу суспільства, у якому люди турбуються одне про одного	Керуючись цими цінностями, ми повинні: <ul style="list-style-type: none"> - розуміти свої громадянські обов'язки; - бути готовими протистояти діям, що можуть бути шкідливими для окремих осіб чи всього суспільства; - підтримувати сім'ю у вихованні дітей і турботі про утриманців; - допомагати людям у розумінні закону та його дії; - дотримуватися закону й сприяти виконанню його іншими; - приймати розмаїття й поважати право інших людей на релігійну й культурну своєрідність; - підтримувати людей, які самостійно не можуть дотримуватися гідного способу життя; - сприяти розвитку демократії; - визнати правду та єдність пріоритетами громадського життя.

<p style="writing-mode: vertical-rl; transform: rotate(180deg);">Ставлення до навколишнього середовища</p>	<p>Ми цінуємо світ природи як джерело натхнення; ми визнаємо своїм обов'язком берегти довкілля у належному стані для прийдешніх поколінь</p>	<p>Керуючись цими цінностями, ми повинні:</p> <ul style="list-style-type: none"> - зберігати скрізь, де можливо, збалансованість і розмаїття природи; - виправдовувати розвиток лише за умови збереження довкілля; - відновлювати природне середовище; - зберігати, де можливо, красу природи; - усвідомлювати місце людини у суспільстві.
--	--	---

Аналіз матеріалів міжнародних конференцій та симпозіумів, проведених радою Європи, дозволяє дійти висновку про високий рівень єдності у тлумаченні представниками різних країн-членів ради Європи суті моральних цінностей, що визначаються як провідні у вихованні демократичної громадянськості.

В цих умовах, що склалися, виникла потреба переосмислити феномен громадянського виховання і в Українській державі. Він характеризується новими підходами до використання надбань педагогічної теорії й практики національного виховання в нових історичних, політичних і соціальних умовах розбудови Української держави.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Аналіз сучасної наукової психолого-педагогічної літератури щодо проблеми громадянського виховання підростаючого покоління засвідчує про наявність низки праць, у яких розглядаються теоретико-методичні, психолого-педагогічні основи громадянського виховання (І. Бех, М. Боришевський, П. Вербицька, Л. Снігур та ін.); інноваційні технології та інноваційні форми організації громадянського виховання старшокласників у позакласній роботі (Т. Дем'янюк, Ю. Завалевський, П. Кендзьор, Л. Рехрета, О. Фабрикантова та ін.); формування громадянських якостей в учнівської молоді (М. Бабкіна, С. Кириленко, І. Кецик, А. Князев, О. Сухомлинська та ін.).

Аналіз науково-педагогічних джерел дозволяє нам констатувати, що вивченням теорії і розробкою методик виховання дитини у грі займалися Ш. Амонашвілі, Л. Виготський, Ж. Піаже, В. Сухомлинський, К. Ушинський; роль гри як соціально психологічного феномена розкрито в роботах Л. Виготського, С. Рубінштейна, Д. Ельконіна; імітаційно-моделюючим іграм присвячені роботи О. Мінакова, А. Геворкін і ін. Грі як методу соціального виховання велику увагу приділяли П. Блонський, О. Газман, А. Макаренко, В. Сухомлинський та ін.

Проте проблема формування громадянськості в учнівської молоді засобами рольових ігор розроблена ще недостатньо. Тому **мета нашої статті** полягає у розкритті значення і виховного потенціалу сюжетно-рольових ігор як одного з найефективніших засобів формування громадянськості в учнівської молоді.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Гра, на думку Л. Кондрашової, – це “реальна діяльність, цілеспрямовано організована в колективі вихованців з метою відпочинку та розваги; ефективний засіб активізації пізнавальної діяльності людини”. Вона визначає головну відмінну рису гри як метода виховання – можливість моделювання яких-небудь процесів, явищ або їх складових компонентів, у ході яких її учасники ведуть напружену розумову роботу, колективний пошук оптимального рішення, використовуючи власний практичний досвід і теоретичні знання [2, с. 27].

Російський вчений С. Шмаков зазначає, що гра – це „сукупність засобів взаємодії дитини зі світом пізнання і відкриття”, а також „знаходження свого місця в ньому”; він вважає її найважливішою універсальною сферою „самості” дитини, під час якої відбуваються потужні процеси „само”: самоодухотворення, самоперевірки, самопізнання, самовизначення, самовираження і самореабілітації” [10, с. 18].

Важливою у контексті нашого дослідження є точка зору В. Москаленко, яка розглядає гру, ігрову діяльність у контексті діяльності скаутської групи. Дослідниця даної проблеми

зазначає, що метою ігрової діяльності є досягнення успіху, прагнення перевершити себе чи іншого в фізичній або духовній силі, кмітливості, витримці. Справжня гра не ставить за мету отримання матеріального виграшу. Гра не утилітарна. Цілі, яким вона служить, лежать поза сферою матеріального задоволення потреб. Грають „на інтерес”. У цьому терміні найлаконічніше виражається сутність гри, її моральний момент. Позитивний емоційний настрій у скаутських групах створюється такими факторами, як змагання і свобода діяльності. Ця атмосфера робить „серйозну” діяльність скаута такою надзвичайно привабливою, як є привабливою гра.

Враховуючи точку зору В. Смірнова щодо поняття “засоби виховання”, який називає їх „інструментарієм” матеріальної і духовної культури, що використовується для вирішення виховних завдань [8, с. 42], висуваємо припущення, що рольові ігри можуть виступати ефективним засобом формування громадянськості в учнівській молоді.

Ефективність виховання значною мірою залежить від спрямованості виховного процесу, форм та методів його організації. Серед методів і форм виховання пріоритетна роль належить активним методам, що ґрунтуються на демократичному стилі взаємодії, спрямовані на самостійний пошук істини, сприяють формуванню критичного мислення, ініціативи й творчості. До таких методів належать сюжетно-рольові ігри.

Зарубіжні дослідники поняття “сюжетно-рольова гра” розглядають як: моделювання, обов’язковим елементом якого є вирішення проблеми [1, с. 181]; вільну, активну, творчу, значно імпровізовану діяльність учасників гри по моделюванню соціальної реальності [9, с. 84].

На думку вітчизняної вченої В. Оржеховської, сюжетно-рольові ігри – це засіб наочного пояснення основ змісту і сутності нових ідей, що сприяє міцному засвоєнню знань, набуття умінь та навичок, які допомагають одразу використовувати надбані знання. Вони сприяють зростанню пізнавальної активності суб’єктів ігрової діяльності, дозволяють отримувати й засвоювати більшу кількість інформації, яка ґрунтується на прикладах конкретної життєдіяльності суспільства, що моделюється у грі [7, с. 74].

Близькою нам є позиція М. Морозової, яка вважає, що сюжетно-рольові та ділові ігри – це моделювання відносин, вивчення ситуацій, які дають змогу обговорювати соціальні проблеми і спільно працювати над способами їх вирішення [6, с. 5-6]. Під час гри здійснюється обґрунтування слабких і сильних сторін у діяльності груп, рівень володіння групами знань щодо проблеми, що обговорюється, уміння вирізнити головне й другорядне; реальність і практична реалізація шляхів вирішення проблеми. При цьому реалізуються такі функції громадянськості: *діагностична* – проявляється у здатності визначити небезпечні тенденції суспільно-політичного життя, які загрожують інтересам особистості як громадянину, а також державі і суспільству, *комунікативно-дискусійна* – реалізується в громадянській світоглядній позиції учасників гри, емоційній включеності, логічності і послідовності аргументації при обговоренні актуальних проблем життєдіяльності громадянського суспільства і держави, *прогностична* функція громадянськості співвідноситься із здатністю прогнозувати особистістю розвиток явищ суспільного життя з опорою на певні громадянські права й обов’язки для вироблення власної громадянської позиції стосовно явищ суспільного життя [4, с. 46].

Учасники гри, виконуючи різні соціальні ролі, включаються у змодельовану громадянську діяльність, набувають відповідних знань, досвіду публічного виступу, зрілості суспільної свідомості, вправління у прийнятті рішень. Виконуючи в процесі гри певну соціальну роль, кожен гравець опиняється у ситуації, коли слід проявити не тільки уміння розпізнавати назрілі проблеми у контексті конкретних ситуацій, але й відповідно діяти, приймати конкретні рішення. Тобто у них виробляється адекватне ставлення до проблем держави, позиція активного громадянина. І хоча ситуації, які гравці програють, уявні, почуття, які вони переживають, реальні. Ця особливість гри несе у собі великі виховні можливості, оскільки, управляючи змістом гри, залучаючи гравців до виконання тих чи

інших ролей, керівник гри тим самим розвиває певні позитивні якості у гравців, у нашому випадку - громадянські.

Сюжетно-рольові ігри гри ми розглядаємо як засіб підготовки до прояву громадянськості і її формування, як особливий вид діяльності учнівської молоді і компонент інших видів діяльності, всієї громадянської культури учня і його життєдіяльності.

Розглянемо порівняльну структуру гри відповідно до прояву громадянськості (за Фабрикантовою О.) (табл. 2).

Таблиця 2

Порівняльна модель структури гри відповідно до прояву громадянськості

Г Р А	ГРОМАДЯНСЬКІСТЬ
1. Вибір теми діяльності	
В що грати ?	Як проявляється ?
2. Визначення складу учасників ігрової діяльності	
Хто гратиме ?	Як проявлятиметься ?
3. Визначення змісту діяльності	
Попередня домовленість	Уточнення способу
4. Розподіл функцій діяльності	
Ролей	Прав і обов'язків
5. Контроль за ходом гри	
Дотримання сюжетної лінії і правил гри	Дотримання прав і обов'язків
6. Вирішення спірних питань	
Залагодження конфліктів	Залагодження конфліктів
7. Оцінка результатів діяльності	
Якість ігрового процесу	Якість життєдіяльності
8. Взаємооцінка і самооцінка партнерів за спільною діяльністю	
Оцінювання якості	Оцінювання громадянськості

Природу сюжетно-рольової гри пронизує громадянськість, яка, на наш погляд, передбачає такі функції:

- *виховну* – полягає у громадянсько-назвочому характері гри, у наслідуванні зразку, ідеалу громадянської поведінки. Виховання здійснюється самим процесом гри, при постановці моральних і громадянських цінностей, які вимагають пошуку моральних засобів, встановлення моральних стосунків;

- *комунікативну* – учасники гри набувають досвіду морального спілкування у грі шляхом педагогічної корекції недоліків і пошуку виходу із комунікативних труднощів, які виникають;

- *мотиваційну* – виражає високий емоційний вплив гри на учасників, розвиток у них громадянського інтересу;

- *інформаційно-навчальна* – стимулює розвиток творчого мислення гравців шляхом їх участі у практичній громадянській діяльності, з можливістю паралельної оцінки і рефлексії успіху застосування теоретичних знань на практиці;

- *діагностичну* – реалізується шляхом прояву в ігровій позиції громадянського “Я” кожного учасника і можливості побудови на цьому, шляхом спостереження, певних висновків;

- *психокорекційну* – проявляється в соціальній цінності міжособистісного спілкування, в осмисленні шляхом утруднень і знахідок цінності себе і інших, цінності себе і суспільства, себе і держави;

- *рефлексивно-оціночну* – проявляється у постійній рефлексії кожним учасником гри

свого місця в ній, своїх дій, свого способу мислення; у порівнянні себе і своєї ігрової позиції з громадянською позицією і способами діяльності інших гравців; в оцінці громадянськості учасників гри керівником і експертною групою під час проведення підсумків;

- *функція організації і управління громадянською життєдіяльністю* –реалізується відповідно до тематики занять, які плануються, їх спрямованістю і завданнями, які треба вирішити.

Важливим є не фрагментарне застосування ігор і не однієї, окремо взятої гри, а динамічної системи сценарних, поступово ускладнюючих рольових ігор, що сприятиме формуванню загальнолюдських і громадянських якостей. Тому рекомендується залучення учнівської молоді до різновидів рольових ігор, що співвідносяться із формуванням громадянськості, а саме:

– дослідницьких бліц-ігор, учасники яких за певний час перевіряють гіпотези розвитку суспільно-політичних ситуацій, процесів, а також здійснюють пошук і накопичення даних, доходять висновків за результатами виконаної роботи;

– дидактичних бліц-ігор, у ході яких учасники вивчають елементи теорії і практики державно- і суспільно-орієнтованої життєдіяльності людини;

– рефлексивно-оціночних ігор, орієнтованих на здійснення дослідження громадянської діяльності, пошук труднощів, оцінку процесу і результату цієї діяльності;

– психотехнічних ігор, що забезпечують навчання чи вдосконалення громадянських умінь учнівської молоді у виконанні певних дій, що прямо чи опосередковано відображають громадянську життєдіяльність;

– мотиваційних ігор, спрямованих на формування громадянського інтересу, мотивації, а також потреби щодо участі в громадянській і суспільній життєдіяльності;

– сюжетно-рольові ігри, які дозволяють учасникам гри не тільки самим брати участь у вирішенні складних суспільних проблем, а й змінювати своє ставлення до оточуючої дійсності, сприяють набуттю учасниками гри навичок прийняття відповідальних рішень у складних життєвих ситуаціях і покращенню взаємостосунків між учасниками гри [9, с. 92].

Для того, щоб підвищити ефективність використання сюжетно-рольових ігор у виховному процесі, необхідно при їх розробці ігор дотримуватися певних педагогічних *принципів*, які у нашому дослідженні визначали, яким повинен бути зміст рольових ігор для виховання учнівської молоді гідними громадянами демократичної держави:

- *принцип природовідповідності* полягає у врахуванні багатогранної й цілісної природи учнів, їх вікових, психологічних, індивідуальних, національних, регіональних особливостей при формуванні їх як громадян держави;

- *принцип гармонізації відносин* забезпечує погодженість інтересів кожного гравця із вимогами до гри;

- *принцип вибору*. Під час гри учень перебуває в умовах вибору, володіє правами у виборі соціальних ролей для формування й удосконалення свого громадянського „Я”;

- *принцип поєднання індивідуальних і колективних форм виховного впливу* передбачає комплексний вплив на особистість, на формування її як громадянина. Під час гри її учасники колективно вирішують поставлену проблему, проявляючи власну ініціативу і творчість;

- *принцип ініціативності, самостійності, творчості* означає забезпечення самостійності й ініціативності учнів у розкритті своїх потенційних можливостей під час гри. Ініціативність особистості проявляється в активності, творчому пошуку як результаті діяльності.

Вказані принципи складають певну систему. Кожний принцип як важлива складова системи, взаємопов'язаний з іншими, їх гармонійне поєднання є запорукою ефективного виховного процесу.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Сюжетно-рольові ігри є ефективним засобом формування громадянськості в учнівської молоді, оскільки: вони сприяють поглибленню знань, розвитку пізнавальних інтересів і активності учасників гри;

завдання, які учасники гри вирішують в її ході, носять проблемний характер; у грі підвищується мотивація діяльності гравців; здійснюється корекція громадянської поведінки і системи стосунків, що в цілому призводить до змін змістової сторони громадянської вихованості та її динаміки. Під час гри гравці відслідковують, сприймають, аналізують, усвідомлюють процеси, які відбуваються у суспільстві й державі, визначають їх причинно-наслідкові зв'язки, здійснюють рефлексію власного „Я” як громадянина. Беручи участь у сюжетно-рольових іграх, учні навчаються перемагати, у них виховується воля, відповідальність, віра в свої сили, розкриваються здібності. Емоції, які при цьому виникають у гравців, виражають їх ставлення до держави, її законів, вчинків громадян, оточуючого середовища. Застосування рольових ігор у практиці виховної роботи загальноосвітніх навчальних закладів сприяє формуванню в учнів когнітивні, емоційні та поведінкові компоненти, що передбачають вироблення умінь міркувати, аналізувати, ставити питання, шукати власні відповіді, критично розглядати проблему, робити власні висновки, брати участь у громадському житті, набувати умінь та навичок адаптації до нових суспільних відносин, адекватної орієнтації, захищати власні інтереси, поважати інтереси і права інших тощо.

Список використаних джерел:

1. Ибрагимова Д. М. Игровые явления в педагогическом пространстве // Проблемы обучения и воспитания молодежи. Тезисы докладов молодых исследователей-педагогов, докторантов, аспирантов и соискателей – Вып. IX. – Уфа, 2008. – 252 с.
2. Кондрашова Л. В., Лаврентьева О. О., Зеленкова Н. И. Методика організації виховної роботи в сучасній школі: навч. посіб. / Л. В. Кондрашова, О. О. Лаврентьева, Н. И. Зеленкова. – Кривий Ріг : КДПУ, 2008 – 187 с.
3. Концепція виховання європейської громадянськості / Фонд підтримки молодіжних демократичних ініціатив / упор. О. Дмитренко. – К. : [б.в.], 2003. – С. 139 – 154.
4. Князев А. М. Воспитание гражданственности. Экспериментальное исследование воспитания гражданственности. Монография Ч. 1 / А. М. Князев. – М. : Изд-во РАГС, 2007. – 184 с.
5. Москаленко В. В., Лавренко О. В., Никифорова Н. О. Виховання підлітків: скаутський рух (соціально-психологічний аспект): Навч. посіб. / За ред. проф. Москаленко В. В. – Донецьк, ДІУ, „Компьютер Норд”, 2003. – 186 с.
6. Морозова М. Диалоговые технологии в воспитательном процессе / М. Морозова // Воспитание школьников. – 2006. – № 7. – С. 5–11.
7. Оржеховська В. М. Учніське самоврядування: пошук ефективних моделей і технологій. / Навч. посіб. / В. М. Оржеховська, Г. Г. Ковганич. – К. : Ін-т проблем виховання АПН України, 2007. – 234 с.
8. Смирнов В. И. Общая педагогика в тезисах, дефинициях, иллюстрациях / В. И. Смирнов. – М: Пед. об-во России, 2009. – 416 с.
9. Фабрикантова Е. В. Сюжетно-ролевая игра как средство воспитания гражданственности старшеклассников / Е. В. Фабрикантова. – Оренбург, 2004. – 227 с.
10. Шмаков С. А. Игры учащихся – феномен культуры / С. А. Шмаков. – М.: Новая школа, 1994. – 240 с.

REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED

1. Ibragimova D. M. Igrovye yavlenia v pedagogicheskom prostranstve // Problemy obuchenia i vospitania molodezdy. Tezisy docladov molodykh issledovateley-pedagogov, doctorantov, aspirantov i soiskateley. – Vyp. IX, 2008. – 252 s.
2. Kondrashova L. V., Lavrent'eva O. O., Zelenkova N. I. Metrodyka ogranizatsii vykhovnoyi roboty v suchasniy shkoli: navchalnyi pocibnuk / L. V. Kondrashova, O. O. Lavrent'eva, N. I. Zelenkova. – Kryviy Rig : KDPU, 2008. – 187 s.

3. Kontsepsiya vykhovannia 'vropeis'koi hromadians'kosti / Fond pidtrymky molodiznykh demokratychnukh initsiatyv / upor. O. Dmytrenko. – K. : [б.в.], 2003. – С. 139 – 154.
4. Knyazev A. M. Vospitanie grazhdansvennosti. Eksperimentalnoe issledovanie vospitaniya grazhdanstvennosti. Monografia. Ch. 1 / A. M. Knyazev. – M. : Izd-vo RAGS, 2007. – 184 s.
5. Moskalenko V. V., Lavrenko O. V., Nykyforenko N. O. Vykhovannia pidlitkiv: skauts'kyi ruh (socialno-psykhologichny aspekt): navch. posib. / Za red. Prof. Moskalenko V. B. – Donetsk, DIY, "Computer Nord", 2003. – 186 s.
6. Morozova M. Dialogovye tekhnologii v vospitatel'nom processe / M. Morozova // Vospitanie shcolnikov. – 2006. – #7. – S. 5-7.
7. Orzhekhovs'ka V. M. Uchnivske samovryaduvannia; poshuk effectyvnykh modelei i tekhnologiy; Navch. posib. / V. M. Orzhekhovska, G. G. Kovganych. – K. : In-t problem vykhovannia APN Ukrainy, 2007. – 234 s.
8. Smirnov V. I. Obshchaya pedagogika v tezysakh, defynitsiyakh, illustratsiyakh / V. I. Smirnov. – M.: Ped. ob-vo Rossia, 2009. – 416 s.
9. Fabricantova E. V. Cuzhetno-rolivaya igra kak sredstvo vospitaniya grazhdanstvennosti starsheclassnicov / E. V. Fabrikantova. – Orenburg, 2004. – 227 s.
10. Shmakov S. A. Iгры uchashchigysya – fenomen kultury / S. A. Shmakov. – M. : Novaya shkola, 1994. – 240 s.

Аннотация. В статье рассмотрена проблема формирования гражданской ответственности учащейся молодежи. Проанализированы понятия "игра", "ролевая игра". Определены функции гражданской ответственности, функции сюжетно-ролевых игр. Внимание акцентируется на особенностях и воспитательном потенциале ролевых игр в контексте формирования гражданской ответственности учащейся молодежи.

Ключевые слова: Совет Европы, аспекты гражданского воспитания, гражданственность, игра, сюжетно-ролевая игра, функции сюжетно-ролевых игр.

Summary. The article deals with the problem of civic education of pupils. The definition of civic breeding is given. The problem of civic upbringing is analyzed through using role-games as one of the most effective forms and methods of civic education. On the basis of modern scientists in the sphere of pedagogical functions of civic education (diagnostic, communicative-discussion, prognostic), functions of civic breeding (educational, communicative, motivate, information-educational, diagnostic, psycho-correction, reflex-estimation, function of managing of civic activity), principles of civic education are given, characterized and widen. The comparative structure of game according to revealing civic breeding is given. Using role games in the educational process of secondary schools influences on forming in pupils cognitive, emotional and behavior components, and form the abilities to thing, analyze, put questions, look for own answers, make own conclusions, take part in the social life of society, defend own interests, respect interests and rules of others.

Key words: European Council, aspects of civic upbringing, civic breeding, game, role-game, functions and principles of role games.

Стаття надійшла до редакції 30.03.2015